

Deel 7: Omphale

Hoe Herakles bij Omphale terecht kwam

Herakles is, na zijn inwijding tot de Eleusische mysteriën, burger van Athene geworden. Zijn slavernij in dienst van Eurystheus zit erop. 'Wat doet een man met absolute vrijheid? Hij bindt zich. Herakles wilde een nieuw gezin.'¹ Hij schonk zijn vrouw Megara aan zijn wagenmenner Iolaos omdat op zijn huwelijk met haar geen zegen rustte. Hij had aan Meleager in de onderwereld beloofd dat hij met haar zuster Deianeira zou trouwen. Volgens Imme Dros was het op weg naar haar toe dat hij te horen kreeg dat zijn vroegere leraar boogschieten Eurytos 'rondbazuinde dat er geen betere boogschutter op de wereld bestond dan hij.'² Eurytos gaf zijn eigen dochter Iole ten huwelijk aan de boogschutter die beter kon schieten dan hij en zijn vier zonen.³ 'Het kostte Herakles geen enkele moeite de wedstrijd te winnen.'⁴ Eurytos wilde zijn dochter niet aan een man geven die, in een vlaag van waanzin, zijn kinderen had gedood en zijn vrouw opzij had gezet. Herakles kreeg Iole niet. 'Herakles had om de eer gevochten, niet om het meisje en hij wist zijn drift te beheersen.'⁵ Herakles liet zich uit het paleis jagen. 'Herakles sloeg niet meteen terug, wat hij heel goed had kunnen doen, maar hij zwoer wraak te zullen nemen.'⁶ Het is opmerkelijk dat Herakles, die we kennen als een opvliegend man, die er absoluut niet tegen kan wanneer hem onrecht wordt aangedaan, zich in dit geval beheerst en niets doet. Is hij, zoals Imme Dros suggereert, alleen op Deianeira gefocust?

Niet iedereen was het eens met de beslissing van Eurytos. Drie van zijn vier zonen hadden hem gesteund in zijn gekonkel tegen Herakles. 'Maar Iphitos, de oudste, verklaarde dat Iole eerlijk aan Herakles gegeven had moeten worden.'⁷ Rond dezelfde tijd werd er vee gestolen van Eurytos, die Herakles van de veediefstal beschuldigde. Nu wilde het toeval dat Herakles, niets vermoedend, dit vee had gekocht van de meesterdief Autolykos. Iphitos volgde het spoor van het gestolen vee en kwam bij Herakles terecht. Iphitos dacht dat Herakles zich wreekte op Eurytos. 'Toen hij opeens voor Herakles stond, die net Alkestis gered had en weer terug was, hield hij zijn verdenkingen voor zich en vroeg hem slechts raad in deze zaak.'⁸ Herakles vermoedde dat hij van veediefstal werd beschuldigd door Eurytos. Herakles lokte hem mee naar de hoogste toren van zijn paleis in Tiryns en slingerde Iphitos de diepte in. 'Herakles is de zoon van Zeus en een godenzoon steelt niet!' zei hij.⁹ Ten aanzien van deze persoonlijke belediging, kon Herakles zich niet meer beheersen; hij doodde zijn gast en schond daarmee een recht dat door Zeus zelf werd beschermd.

Om zich te reinigen van deze moord kwam Herakles bij Deïphobos, die zuiveringsrituelen op hem uitvoerde. Maar desondanks werd Herakles ziek en elke nacht belaagd door nachtmerries. 'Nichtsdestoweniger schlug ihn die Götter zur Strafe der Untat mit einer schweren Krankheit. Der Held, sonst von Kraft und Gesundheit strotzend, konnte das plötzliche Siechtum nicht ertragen. Er wandte sich nach Delphi und hoffte, bei dem

¹ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 370

² Imme Dros, *Griekse Mythen*

³ Het winnen van een bruid door een staaltje van boogschutterkunst was een Indo-Europees gebruik: in de *Mahabharata* wint Arjoena op deze wijze Draupadi. (Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 210). Zie : <http://www.youtube.com/watch?v=yvbqMzlp-so>

⁴ Robert Graves, *Griekse Mythe Deel 2n*, p. 206

⁵ Imme Dros, *Griekse Mythen*

⁶ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*

⁷ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*

⁸ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 207

⁹ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 371

pythischen Orakel Genesung zu finden.¹⁰ Hij ging naar het orakel van Delphi in de hoop daar genezing te vinden. Hij vroeg aan het orakel wat hij moest doen om daarvan af te komen. Het orakel was onverbiddelijk: ‘

‘Je hebt je gast vermoord,’ zei ze. ‘Voor dat soort mensen als jij heb ik geen orakels!’¹¹ Woedend vernietigde Herakles de orakelplaats en stal de drievoet waarop de Pythia Xenokleia zat. Apollo verzette zich daartegen en vocht met Herakles. ‘Maar voor het tot een bloedbad kon komen smeed vader Zeus een withete bliksem tussen zijn zonen om hen er even op te wijzen wie er de baas was.’¹² Xenokleia gaf daarna het volgende orakel: ‘om van je kwellingen verlost te worden moet je je voor een heel jaar als slaaf laten verkopen en het bedrag dat je opbrengt moet naar de kinderen van Iphitos gaan. Zeus is vertoornd dat je de wetten der gastvrijheid hebt geschonden.’¹³ Eurytos zou dit geld weigeren. Daarom stal hij de driepoot van de Pythia. Het is hybris van de hoogste soort. ‘The idea of a personal oracle is absurd. It demonstrates a level of pride and ambition that verges on the obscene. Hercules is setting himself up as a figure to rival the gods.’¹⁴ De straf die Herakles nu opgelegd kreeg, kwam rechtsreeks van Zeus en had ongetwijfeld met die hybris te maken; het vernietigen van het orakel van Delphi. Voor het doden van Iphitos (overtreding van de gastvrijheidsregels) was Herakles al gezuiverd door Deïphobos.

‘Herakles werd naar Azië gebracht en daar als naamloze slaaf te koop aangeboden door Hermes.’¹⁵ Omphale, koningin van Lydië, kocht hem niet wetende wie hij was. Hij bleef een jaar of drie bij haar in dienst. Herakles was nu een naamloze slaaf in een ver en vreemd land. En hij was de slaaf van een vrouw. Hij was er nog erger aan toe dan toen hij slaaf was bij Eurystheus. Toen mocht hij zijn naam behouden en Eurystheus was een man, zij het dan een slappe en een kreupele. In zijn werken moest Herakles het steeds opnemen tegen chtonische monsters die een of andere kink hadden met Hera. In het neerslaan van die matriarchale monsters onderdrukte hij symbolisch het vrouwelijke (zowel in hem als in de wereld). Hij had sterke tekens gekregen dat hij voorbestemd was voor onsterfelijkheid; er is het woord van Zeus, zijn vader, er is de melk van Hera die hij als baby dronk en er is zijn reis naar de onderwereld (Twaalfde Werk). Desondanks viel hij in mannelijke hysterische agressie terug en overtrad hij de wetten van de gastvrijheid door Iphitos te doden. Als slaaf in dienst van Omphale, een vrouw, moest hij naamloos en roemloos (wie zijn naam verliest, verliest de eer en de roem die daarmee gepaard gaat), het mannelijke masker afleggen en plaats maken voor het vrouwelijke. Dit zal letterlijk gebeuren: Herakles zal zijn leeuwenhuid (het masker van de mannelijke machtshysterie) afleggen en Omphale’s kleren dragen.

Wie is Omphale?

‘Omphalos’ betekent ‘navel’; een steen in de vorm van een ei werd op de orakelplaats in Delphi als het centrum van de wereld beschouwd. De navel werd door klassieke schrijvers gezien als de zetel van de vrouwelijke hartstocht. ‘Het is waarschijnlijk dat Omphale staat voor de Pythia, de bewaakster van de Delphische *omphalos*, die bepaalde dat Herakles net zo lang tempelslaaf moest zijn tot hij genoeg geboet had.’¹⁶ Mythografen hebben het verhaal verbonden aan de Lydische koningin met dezelfde naam en het toneel van Herakles in zijn slaventijd veranderd. *Omphale* is de dochter van de Lydische koning Jardanus. Lydië ligt in het Westelijke deel van het huidige Turkije. Lydië was bij de Grieken bekend om zijn welvaart: ‘Everything about the Lydians smacked of wealth and extravagance.’¹⁷ Haar man

¹⁰ Gustav Schwab, *Die schönsten Sagen des klassiscgen Altertums*, p. 125

¹¹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 207

¹² Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 373

¹³ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 208

¹⁴ Blanshard, *Hercules, a heroic life*, p. 125

¹⁵ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 211

¹⁶ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 216

¹⁷ Alastair Blanshard, *Hercules a heroic life*, p. 126

Tmolos was een zoon van Ares. Tmolos werd tijdens een jachtpartij smoorverliefd op Arrhippe, een priesteres/dienares van Artemis. Tmolos wilde haar hebben. Arrhippe vluchtte de tempel van Artemis in, 'waar hij, zonder zich iets van deze heilige plaats aan te trekken, haar verkrachtte op het bed van de godin zelf.'¹⁸ Arrhippe hing zich op in de tempel. Artemis stuurde toen een dolle stier op Tmolos af. Hij werd door de stier gegrepen en stierf. De berg waar Tmolos werd begraven kreeg zijn naam. Het is de berg waar de god Pan woonde. Na de dood van haar man, nam Omphale het bestuur van Lydië zelf in handen.

Omphale kocht Herakles als een slaaf. Ze kende zijn naam niet. 'Omphale had Herakles niet zozeer als vechtjas gekocht als wel als haar minnaar.'¹⁹ Volgens sommige mythografen was ze zo onder de indruk van zijn lichaam, dat zij hem kocht als seksslaaf. 'Hercules is now the slave of a barbarian Queen, and his humiliation is compounded by the treatment that he receives at her hands. She strips him of his lion skin, choosing to wear it herself. Dressed in women's clothes, Hercules is forced to perform women's tasks such as spinning and weaving. According to one tradition, he wore one of the queen's jeweled bands as symbol of his subjugation.'²⁰ Zijn onderwerping aan Omphale was gedwongen en totaal. Rubens heeft deze onderwerping prachtig verbeeld in *Herakles en Omphale* uit 1602-1605; Omphale leunt op Herakles zijn knots, zijn leeuwenhuid hangt nonchalant over haar schouders gedrapeerd. Hij zit, zij staat en torent boven hem uit. Ze grijpt hem bij zijn oor alsof hij een kleine jongen is die een standje verdient. Een oude vrouw geeft Herakles een schietspoel zodat hij zijn weefwerk kan afmaken. Aan zijn voeten zitten twee kleine meisjes geamuseerd toe te kijken. Is Herakles hun oppas?

Het lijkt alsof de grote held Herakles in dit tafereel gesommeerd wordt zich eindelijk als een huisvader aan een gezin te wijden. Drie generaties vrouwen (twee meisjes, een vrouw en een bejaarde dame) zetten de allergrootste Griekse held op zijn plaats. Op de achtergrond lacht de god Pan alsof hij het allemaal heeft geregisseerd. Één detail wijst erop dat er meer aan de hand is dan de vernedering van een held: het bas-reliëf van de fontein waarop Omphale staat. Twee blinde Cupido's in een wagen. Het ene paard trekt, het andere steigert en weigert bevelen op te volgen. Liefde is blind. Dit metaforisch beeld komt uit Plato's *Phaedrus*. Het is een beeld dat Plato gebruikte om de menselijke ziel te beschrijven: een kar getrokken door twee gevleugelde paarden. Eén paard is gehoorzaam, het andere is koppig. De wagenmenner is de Rede, het goede paard is de nobele Wil of Verlangen en het koppige is blinde Passie. Rubens bas-reliëf is veelzeggend: de Cupido's, de blinde liefde, probeert het nobele Verlangen en de blinde Passie te beheersen.

¹⁸ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 212

¹⁹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 214

²⁰ Alastair Blanshard, *Hercules a heroic life*, p. 126

Pieter Paul Rubens, *Hercules en Omphale* (1602-05)

Plato legt deze woorden in de mond van Socrates: 'Wanneer nu de voerman, bij het aanschouwen van de liefdewekkende verschijning, door die waarneming zijn ganse ziel doorwarmd heeft, en stilaan vervuld raakt van de kitteling en de aanprikkelingen van het liefdesverlangen, dan ziet men hoe het paard, dat zijn menner gehoorzaamt en dat ook nu weer, zoals altijd, door schaamtegevoel beheerst wordt, zichzelf bedwingt om niet op de beminde los te springen; de andere stoort zich echter niet langer aan de sporen of de zweep van de menner, het springt met geweld vooruit, het bezorgt alle mogelijke last aan zijn jukgenoot en aan de voerman, en dwingt hen de lieveling te naderen en hem de streling der minnelusten indachtig te maken.'²¹

Een held blijft een held

Na de zuivering van Herakles door Deïphobos, voor de moord op Iphitos, werd Herakles ziek. Hij verloor zijn kracht en werd zwak. Ten einde raad ging hij naar Delphi, maar het

²¹ Plato, *Verzameld Werk, Phaedrus*, p. 44

orakel weigerde hem toe te spreken. Hij vernietigde het orakel en wilde er zelf één oprichten. Zeus kwam er tussen, Delphi orakelde en Herakles werd Omphale's slaaf. Het geld dat hij verdiende werd aan Eurytos, de vader van Iphitos, geschonken. Maar die weigerde; hij eiste bloed om bloed. Het geld werd aan de kinderen van Iphitos geschonken. 'Den Kaufpreis brachte der Verkäufer, dem Orakel gemäß, dem Eurytos, und als dieser das Geld zurückwies, übergab er es den Kindern des erschlagenen Iphitos. Jetzt wurde Herakles wieder gesund.'²² Ziekte, een lichamelijke reactie, als gevolg van het schuldgevoel. Omphale kocht dus eigenlijk een gespierde, zieke slaaf. Zij is 'een vrouw die een goede neus had voor een koopje.'²³ Herakles kwam niet alleen naamloos bij Omphale aan, maar ook verzwakt en ziek. Herakles was een hoopje ellende. Dit hoopje ellende nestelde zich in de schoot, de navel, van een machtige vrouw. Haar liefde voedde en versterkte hem. Eenmaal aan gesterkt en gezond, begon Herakles als slaaf aan een reeks heldendaden in Lydië.

Het eerste wat hij deed was Lydië bevrijden van twee Kerkopen. 'Zij waren de meest doortrapte oplichters en leugenaars die de mensheid had voortgebracht.'²⁴ Het waren tweelingbroers, zonen van Okeanos en Theia. Hun moeder had hen gewaarschuwd voor Herakles met de woorden: 'Mijn kleine Witkontjes, jullie moeten de grote Zwartkont nog tegenkomen.'²⁵ Toen ze op een nacht in de vorm van aasvliegen rond het bed van Herakles gonsden, pakte hij hen, dwong hen hun ware gedaante aan te nemen en sleepte hij hen weg 'met het hoofd omlaag aan een stok, die hij over zijn schouder droeg.'²⁶ Daar, hangend aan die stok werden ze met hun neus op de zwart geblakerde kont van Herakles geduwd, die er door de brandende zon zo zwart als een oud leren schild uitzag. De twee apenkoppen barstten in lachen uit. Toen Herakles doorhad waarom zij zo een plezier hadden, moest hij zelf zo hard lachen, dat de twee, listig als ze waren, hem overhaalden hen vrij te laten. Wat hij ook deed. 'Later werden de dwergen door Zeus in apen veranderd: eenmaal komt er een einde aan het geduld van de goden.'²⁷ De naam Kerkopen verwijst naar 'keres' wat 'boze geesten' of 'boosaardige dromen' betekent. We weten dat Herakles naar Delphi ging omdat hij ziek werd en geplaagd werd door nachtmerries. Het verhaal van de Kerkopen verwijst naar zijn genezingsproces bij Omphale. De strijd van Herakles met de Kerkopen is een gevecht met zichzelf. Hij overwint de demonen die in de nacht zijn slaap verstoren. Wanneer hij deze demonen eenmaal overwon, kon hij erom lachen en was de genezing afgerond.

²² Gustav Schwab, *Die Schönsten Sagen des Klassischen Altertums*

²³ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 211

²⁴ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 212

²⁵ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*

²⁶ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*

²⁷ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 374

Verder kleineerde hij Syleus die de gewoonte had om langskomende vreemdelingen te dwingen in zijn wijngaarden te werken. Herakles trok al zijn wijnranken er uit. En toen hij de stad Itone, het land van Omphale, binnenviel dreef hij hen terug en plunderde hun stad. In Kelainai woonde een boer die langskomende vreemdelingen dwong tot een wedstrijd in het oogsten. 's Avonds sloeg hij bij hen, na een afranseling, de kop er af. Toen de zoon van Hermes, Daphnis, in handen van de boer Lityerses viel, nam Herakles zijn plaats in. Herakles won de oogstwedstrijd, waarna hij met zijn sikkel Lityerses het hoofd afsneed. Tenslotte schoot hij de Sagaris, een reuzenslang, dood die mensen en oogsten vernietigde. Twee verhalen waarin Herakles onrechtvaardige herenboeren aanpakt; een wijnboer en een graanboer die hun werkvolk op beestachtige manier uitbuiten. Een verhaal waar hij een gemeenschap redde van een wild dier dat de oogst en de bevolking bedreigt. Ook in deze mythen zien we Herakles als beschermer van de landbouw in de kleine verstedelijkte gemeenschappen.

De mythe van de wijn- en graanboer verwijst naar oeroude offers. In de oogsttijd werden langskomende vreemdelingen gezien als verpersoonlijkingen van de graangeesten. Om hen gunstig te stemmen voor een volgende goede oogst werden deze vreemdelingen aan hen geofferd. De vreemdelingen werden overmeesterd en in schoven koren vastgebonden, waarna ze onthoofd werden. Daarna werd hun lichaam aan de rivier gegeven om de regengoden gunstig te stemmen. Het gaat hier om 'human sacrifices offered by savage races to promote the fertility of the fields.'²⁸ Dit schreef sir James Frazer in *The Golden Bough*. 'Herakles krijgt in dit boek de eer mensenoffers te hebben afgeschaft: een sociale hervorming waarop de Grieken zich beroemden.'²⁹

Herakles en Omphale in de schilderkunst: pictografie van de liefde

Het verhaal van de Griekse held der helden, die zichzelf verliest in de armen van een vrouw, heeft vele schilders geïnspireerd. Abraham Janssens (1573-1632) schilderde hoe Herakles Pan uit zijn bed trapte. Hier zien we in bed een volledig naakte Omphale, naast Herakles in vrouwenkleren. En Herakles' knots die onder Omphale's linkerarm ligt. Ze ontfermt zich liefdevol over zijn fallus. De twee cherubijnen naast het bed, zijn de blinde Cupido's die de liefde symboliseren.

²⁸ Sir James Frazer, *The Golden Bough*, p. 426

²⁹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 217

Abraham Janssens, Herakles schopt Pan uit bed (1607)

Rubens zijn schilderij focust zich op de 'meesteres - slaaf' verhouding. Omphale houdt Herakles aan zijn oor op zijn plaats. Zij heeft zijn leeuwenhuid al in bezit genomen. Hij heeft de instrumenten van zijn slavernij al in zijn handen; instrumenten om te spinnen. Spinnen en weven zijn al eeuwenlang een symbool voor seks. De spinrok, die Herakles in zijn hand heeft, is een symbool voor het vrouwelijke geslacht, de spil of spintol, ook wel konkel genoemd, dit staat voor de penis, spinnen voor copuleren, 'naaien'.³⁰

³⁰ Hans Heestermans (red.), *Erotisch Woordenboek*, p. 180

Pieter Paul Rubens, Hercules en Omphale (1602-05)

Vrouw met spinrok en spintol, Griekenland

De symboliek van de liefde, meestal gesymboliseerd door de blinde Cupido's, vinden we op het schilderij van Lucas Cranach (1472-1553) in een andere vorm; de twee dode patrijzen in de linker bovenhoek symboliseren de overwinning van Amor op de krachtpatser Herakles.³¹ Vrouwen van verschillende leeftijden doen hem vrouwenkleden aan en stoppen hem materiaal om te spinnen in zijn handen. Herakles kijkt, met extatische blik, naar Omphale. Op dit middeleeuwse schilderij draagt Omphale de symbolen van Herakles' kracht, de knuppel en de leeuwenhuid, niet. Zij leidt de verkleedpartij van haar slaaf.

Lucas Cranach, Herakles en Omphale (1537)

Bartholomäus Spranger (1546-1611) toonde een wat bange, onderdanige Herakles. Hij heeft een vrouwenkleed aan en een schietspoel in zijn hand. Omphale kijkt sensueel over haar schouder. De leeuwenhuid van Herakles hangt achteloos over haar schouder en de knots rust vervaarlijk op haar schouders. De symboliek die naar liefde verwijst is niet aanwezig; Omphale is meesteres over haar slaaf. De figuur op de achtergrond maakt een obscene, pornografisch, gebaar.

³¹ Lucia Impelluso, *Helden en goden*, p. 154

Bartholmæus Spranger, Herakles en Omphale (1585)

Ook bij Gustave Boulanger (1824-1888) overheerst de onderdanigheid van Herakles en de vernederende houding van Omphale. Herakles draagt een vrouwenkleed dat door zijn imposante lijf in flarden is gescheurd. Omphale torent boven hem uit; ze drukt hem letterlijk naar de grond. Hij laat het begaan, zij draagt zijn leeuwenhuid. De titel laat er geen twijfel over bestaan: *Herakles aan de voeten van Omphale*, als een getemde wolf.

Gustave Boulanger, *Herakles aan de voeten van Omphale* (1861)

Johann Heinrich Tischbein (1722-1789) toont het verliefde koppel. Omphale zit op Herakles' schoot en houdt speels zijn leeuwenhuid achter zich. Een vrouw steekt een haarlintje in Herakles' haar. Hij houdt een spinrok vast en de blinde Cupido's dartelen om hen heen.

Johann Heinrich Tischbein, Herakles en Omphale (1754)

Bij François le Moyne (1688-1737) overheerst verliefdheid in het schilderij; het koppel kijkt elkaar diep in de ogen. Omphale houdt de knuppel van Herakles, waarvan de vorm weinig aan de fantasie overlaat, achter zich, tegen haar kont. Hij houdt haar spinrok en haar spintol in zijn handen. Amor staat glimlachend aan zijn zijde en biedt hen een schaalje vruchten aan.

François le Moyne, Herakles en Omphale (1724)

Als laatste het schilderij van François Boucher (1703-1770). Hij laat het koppel zien in een passionele omhelzing; ze kussen elkaar vol op de lippen. De blinde Cupido's spelen met de schietspoel en de leeuwenhuid. Dit erotische schilderij werd in die tijd voor een recordbedrag geveild. 'This painting, shocking in its carnality, sold at auction in 1777 for a staggering 3.840 livres, a figure over ten times the estimate.'³²

³² Alastair Blanshard, *Hercules a heroic life*, p. 134

François Boucher, Herakles en Omphale (1735)

De montage van deze schilderijen toont hoe Herakles zich eerst in extase voor Omphale's schoonheid liet overmeesteren (Cranach - Spranger - Boulanger), hoe ze speels verliefd werden (Tischbein), hoe de liefde open bloeit (le Moyne) en er uiteindelijk passioneel gevreeën werd (Boucher). Het afleggen en uitwisselen van de maskers van het ego, de leeuwenhuid en de knots van hem ofwel de Griekse held. De kleren en juwelen van haar, de koningin, spelen in het toelaten en aanvaarden van de liefde een belangrijke rol. Eerder dan een perverse gewoonte, is het wisselen van kleren een teken van liefde tussen het koppel. Het vertrouwen tussen deze man en vrouw is zo groot dat zij elkaars persoonlijke maskers van hun ego kunnen en mogen dragen. Een maskerade van de sekse is eerder een uitdrukking van de wederkerigheid van hun liefde, dan van de perverse (zelf-)vernedering van Herakles. Het gaat immers om een uitwisseling en niet om het in bezit nemen van de symbolen van hun ego. Mocht dit laatste wel het geval zijn dan komen we in een ander universum terecht; het universum van de macht, uitgeoefend in een sado masochistische

sfeer. In dit geval is er geen enkele reden waarom Omphale haar machtskledij (de kleren van een koningin) zou afleggen. Zowel Omphale als Herakles stellen zich uiterst kwetsbaar op: hij legt zijn wapens, symbolen van zijn kracht, in haar handen. En zij tooit hem met de symbolen van haar macht. Op geen enkel moment heeft Herakles zich, als slaaf in dienst van Eurystheus, zo kwetsbaar opgesteld als hier bij Omphale. Hier, bij Omphale, is geen sprake van een machtsverhouding, maar van liefde. Het liefdeskoppel onttrekt zich aan het machtsdiscours van de maatschappij; in alle verhalen over Omphale en Herakles trekt het liefdeskoppel zich terug in de natuur.

Plato legt in *Phaedrus* Socrates de volgende woorden in de mond: 'wanneer de redeloze begeerte, die zich aangetrokken voelt tot het genot der schoonheid, eerst de naar-het-goede-strevende overtuiging heeft doen zwichten, en wanneer zij door toedoen van weer andere verwante begeerten, nieuwe krachten heeft opgedaan om te streven aan lichamelijke schoonheid, dan krijgt zij, wanneer ze eenmaal in een onweerstaanbare opmars de overwinning heeft behaald, van die kracht zelf haar toenaam en heet zij: Minne (Eros).'³³

Recht en vaardigheid. Of gewoonweg wraak?

Toen Omphale door had wie haar slaaf eigenlijk was, gaf ze hem zijn naam en eer terug, en liet hem vrij. Hij verwekte bij haar drie zonen. Even recapituleren: het niet krijgen van Iole, wat uitmondde in de moord op haar broer Iphitos en het avontuur met Omphale, zijn slechts stadia op weg naar Deianeira, de zus van Meleager, die hij in de onderwereld beloofd had om met zijn zus te trouwen. Voordat Herakles Deianeira huwt, volgen er nog een aantal tussenstadia.

De eerste is Troje. Na het Negende Werk, de gordel van Hippolyta, bevrijdde Herakles op zijn terugweg naar het paleis van Eurystheus, Hesione van een zeemonster in Troje. In ruil voor het doden van dit monster had Laomedon, koning van Troje en vader van Hesione, Herakles 'twee weergaloze onsterfelijk sneeuw witte paarden of merries'³⁴ beloofd. Herakles doodde het monster; 'Hij bracht drie dagen door in de buik van het monster en kwam als overwinnaar tevoorschijn, al had de strijd hem iedere haar op zijn hoofd gekost.'³⁵ Laomedon bedroog Herakles echter door hem sterfelijke paarden te geven. Nu wilde Herakles Laomedon om dit bedrog straffen. Hij ging naar zijn bondgenoot Telamon, waarmee hij samen op de Argo had gezeten. Telamon ontving Herakles gastvrij. Zijn vrouw stond op het punt om te bevallen en Herakles deed een plengoffer aan Zeus die hij vroeg Telamon een pracht van een zoon te schenken. Diezelfde nacht beviel de vrouw van Telamon van Ajax. 'Herakles wierp de leeuwenhuid om hem heen, waardoor hij onkwetsbaar werd, behalve in zijn nek en oksel, de plekken waar de pijl de leeuwenhuid had doorboord.'³⁶ De belegering van Troje verliep niet vlot. Laomedon slaagde erin om Herakles' vloot op het strand in brand te steken en zich daarna te verschansen achter de stadsmuren. 'De eerste die een bres in de stadsmuur maakte was Telamon.'³⁷ In een waanzinnige vlaag van jaloezie richtte Herakles zijn zwaard op Telamon. Die 'had de tegenwoordigheid van geest zich te bukken en wat grote stenen op te rapen.'³⁸ Toen Herakles hem vroeg wat hij deed antwoordde Telamon dat hij een altaar oprichtte voor Herakles de overwinnaar, Herakles de verhoeder van alle kwalen. 'Ik laat het plunderen aan jou,' zei Telamon. Herakles was zijn vriend en bondgenoot dankbaar en plunderde de stad. Hij doodde Laomedon en al zijn zonen behalve één. Die ene zoon, Podarkes, had als enige volgehouden dat Herakles recht had op de onsterfelijke paarden. Herakles schonk Hesione aan Telamon. Ze mocht één gevangene vrijkopen. Ze koos Podarkes. Herakles stemde toe op voorwaarde dat Podarkes eerst als

³³ Plato, *Verzameld Werk, Phaedrus*, p. 22

³⁴ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 220

³⁵ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*

³⁶ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 221

³⁷ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 222

³⁸ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*

slaaf verkocht werd. 'Daarom werd Podarkes te koop aangeboden, en Hesione kocht hem vrij.'³⁹ Vanaf dat moment werd Podarkes Priamos genoemd wat 'vrijgekocht' betekent. Hij werd de nieuwe koning van het platgebrande Troje. Hesione werd de bijslaap van Telamon en baarde hem Teukros.

Herakles bevrijdt Hesione van het zeemonster, Middeleeuwse miniatuur

Deïmachos, een bondgenoot van Herakles, was in Troje gesneuveld. Glaukia, zijn minnares, had 'zich tot Herakles om bescherming gewend.'⁴⁰ Glaukia was zwanger, Herakles ontfermde zich om haar en het nageslacht van zijn vriend.

Herakles zette samen met Telamon koers naar huis. 'Nauwelijks was de vloot buitengaats of een storm uit het noorden joeg de schepen uit de koers naar het zuiden. Tot Kos toe. Weer het werk van Hera.'⁴¹ Zeus was razend. 'Uit onvrede hierover begon hij met de goden op de Olympos te smijten.'⁴² Hij strafte zijn vrouw door haar 'aan haar tengere polsen naast de Olympos met aan haar voeten zware gewichten' aan balken te hangen. Herakles leed dus schipbreuk en kwam op Kos terecht. Vijf van zijn schepen vergingen in de storm. Op Kos vroeg Herakles aan Antagoras, een schaapherder, om hem een ram te geven. 'Daarom daagde Antagoras, machtig van gestalte, Herakles uit tot een worstelwedstrijd, met de ram als prijs.'⁴³ Het gevecht liep uit de hand en er ontstond een grote knokpartij tussen de vrienden van Antagoras en de bondgenoten van Herakles. 'Uitgeput door de storm en de overmacht van de vijanden brak Herakles het gevecht af en vluchtte naar het huis van een

³⁹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*

⁴⁰ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 223

⁴¹ Imme dros, *Griekse Mythen*, p. 377

⁴² Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 223

⁴³ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 224

welgedane Thrakische matrone. Om zich te vermommen trok hij haar kleren aan en wist zo te ontsnappen.⁴⁴ Nadat hij en zijn mannen op krachten waren gekomen, veroverden zij vooralsnog Kos 'waarna hij van hun bloed gereinigd werd en, nog steeds gehuld in vrouwenkleren, met Chalkiope trouwde, bij wie hij de vader werd van Thessalos.'⁴⁵

Opvallend in deze mythen is dat Herakles over het toppunt van zijn kracht heen lijkt te zijn. Zijn heldendaden en veroveringen gingen niet zo makkelijk meer als tijdens zijn Werken of zijn daden in Lydië. Niet Herakles maar Telamon sloeg als eerste een bres in de Trojaanse muren en op Kos moest hij zich uit een gevecht terugtrekken en kon hij ontsnappen vermomd in vrouwenkleren. Herakles is kwetsbaar geworden.

Na de verwoesting van Kos brengt Athena zelf, hem naar Phlegra, "waar hij de goden hielp hun strijd tegen de giganten te winnen."⁴⁶

De dood van Jason

Jason en de Argonauten leden, door toedoen van een reusachtige zeegolf (wapen van Poseidon), schipbreuk en belandden, als door een tsunami gedragen, in de Libische woestijn. Ze ontsnapten aan de dood door uitdroging dankzij een bron die Herakles had laten ontspringen op zijn weg naar de Tuin van de Hesperiden. Een uitweg uit de woestijn kregen de Argonauten pas toen Jason zich verzoende met de goden. Hij had van het orakel in Delphi een koperen drievoet gekregen. Orpheus raadde hem aan met die drievoet de goden van het land gunstig te stemmen. Alleen Triton, een zeegod, verscheen en de nam de drievoet mee. Voordat de god weer verdween, vroeg de Argonaut aan de god Euphemos, om hen een uitweg te wijzen. 'Triton stemde erin toe de Argo aan de kiel mee te trekken tot deze zich weer op de Middellandse Zee bevond.'⁴⁷ Het valt op hoe Jason als een slappe leider reageerde; het Orpheus dat hem zegt wat te doen met de drievoet, het is de bron van Herakles die de Argonauten van uitdroging redde en Euphemos die het woord neemt tegen Triton, en niet Jason.

De Argonauten zetten nu koers naar huis. Bij Kreta werden ze bestookt door Talos, een reus die over het eiland waakte. Talos liep per dag driemaal om het eiland. Koning Minos had deze bronzen reus, een schepping van Hephaistos, gekregen van Zeus. Talos gooide rotsblokken naar de Argo. 'Als er een schip naar de kust kwam maakte de koperen Talos vuur en sprong in de vlammen rond tot zijn hele lijf licht gaf. Roodgloeiend naderde hij de vreemde gasten en vroeg hen een voor een ten dans, een dans die de dood tot gevolg had.'⁴⁸ Jason gaf bevel rechtsomkeert te maken, maar dat was te laat; Talos was hen te dicht genaderd. Toen kwam Medea in actie. 'Jason probeerde haar nog tegen te houden, hij schaamde zich voor zijn vrienden, maar Medea liet zich niet remmen en duwde zijn hand weg.'⁴⁹ Medea benaderde de reus met lieve woordjes. Ze zong voor hem waardoor hij rustig werd en ze beloofde hem onsterfelijkheid als hij een toverdrankje van haar dronk. 'Het was echter een slaapdrank, en terwijl hij sliep, haalde ze de bronzen nagel weg die de ene ader afsloot die van zijn nek naar zijn enkels liep. Het godenvocht, een kleurloze vloeistof die hem tot bloed diende, stroomde naar buiten en hij stierf.'⁵⁰ Sommige mythografen vertellen dat Medea Talos hypnotiseerde met haar ogen. 'Anderen zeggen dat Poias hem met een pijl in de hiel schoot.'⁵¹ Het feit is dat het nu ook weer niet Jason is, die zijn manschappen redt.

⁴⁴ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*

⁴⁵ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*

⁴⁶ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 2*, p. 225

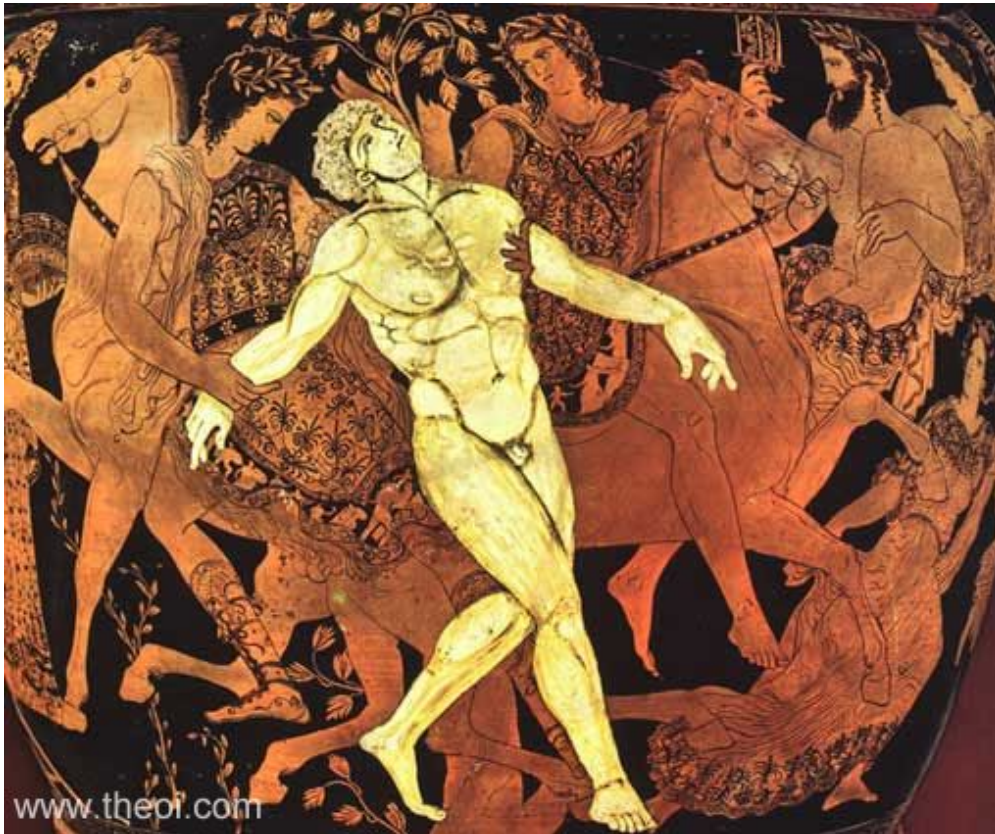
⁴⁷ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 322

⁴⁸ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 191

⁴⁹ Imme Dros, *Griekse Mythen*

⁵⁰ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 322

⁵¹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 323

Talos en de Argonauten, ongev. 400 v.o.t.

'De volgende nacht werd de Argo overvallen door een storm uit het zuiden.'⁵² Het leek erop dat Poseidon opnieuw de thuiskomst van Jason en zijn Medea probeerde te verhinderen. Jason bad tot Apollo, die hem met een lichtflits de weg naar een veilige baai op het eiland Anaphe (een eiland boven Kreta) wees. Uit dankbaarheid 'richtte Jason een altaar voor Apollo op'⁵³ met daarop aansluitend een groot feest. Medea stelde haar twaalf Phaiiakse slavinnen, die ze van koningin Arete ter gelegenheid van haar huwelijk met Jason had gekregen, ter beschikking van de Argonauten. De Argonauten feestten en vrijden met de slavinnen. 'Na een korte rustperiode zeilde de Argo weg op een aldoor gunstige wind via Aigina en ze kwamen aan bij Iolkos, begin en eind van hun zwerftocht.'⁵⁴

In Iolkos was men overtuigd van de waarheid van geruchten die beweerden dat de Argonauten allemaal dood waren. Dit gaf Pelias de moed om te doden. Aison, de vader van Jason, vroeg toestemming zelf een einde aan zijn leven te maken. Pelias gaf hem die. Aison 'nam op kalme waardige wijze afscheid van zijn familie en vrienden, ging naar het huisaltaar, bad tot de eeuwig levende goden, offerde zwarte stieren en dronk hun bloed tot hij stikte.'⁵⁵ Polymele, moeder van Jason, doodde zichzelf met een dolk (volgens andere mythografen hing ze zich op). Met haar laatste woorden vervloekte ze Pelias. En Promachos, het zoontje dat ze na het vertrek van Jason hadden gekregen en dus de broer van Jason was, werd door Pelias op de paleisvloer de hersens ingeslagen. Pelias, de zoon van Poseidon, had het rijk voor zich alleen.

Toen Jason bij zijn thuiskomst dit trieste verhaal hoorde van een schipper, vroeg hij om de thuiskomst van de Argonauten stil te houden. Hij vroeg aan de Argonauten om onder zijn

⁵² Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*

⁵³ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*

⁵⁴ Imme Dros *Griekse Mythen*, p. 193

⁵⁵ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 199

leiding het paleis van Pelias te bestormen. Akastos, de zoon van Pelias, weigerde de wapens op te nemen tegen zijn vader. En de andere Argonauten 'vonden het verstandiger uiteen te gaan, ieder naar zijn eigen huis, en daar, zo nodig troepen op de been te brengen om voor Jason een oorlog te voeren.'⁵⁶ Terugkijkend op de Argonautentocht is het geen verrassing dat geen van de Argonauten bereid was het leiderschap van Jason in een oorlog tegen Iolkos te aanvaarden en zich in een gewapende strijd te storten. En weer nam Medea de leiding in handen. Ze sprak de Argonauten toe, vroeg het schip te verbergen en zich schuil te houden op een plek waar ze het paleis konden zien. 'Als ze een fakkel van het dak van het paleis zagen zwaaien, dan zou dat betekenen dat Pelias dood was, dat de poorten open stonden en dat ze de stad zonder slag of stoot konden innemen.'⁵⁷ Medea had uit Anaphe een hol beeld van Artemis meegenomen op de Argo. Daarmee trok ze, vermomd als oude vrouw en vergezelt van haar vreemd uitgedoste Faiaakse slavinnen, naar de stadspoorten. 'Ze schreeuwde met schrille stem dat de godin Artemis in een door vliegende slangen getrokken strijdswagen uit het mistige land der Hyperboreeërs was gekomen om Iolkos geluk te brengen.'⁵⁸ De wachtposten openden de stadspoorten en Medea trok met haar slavinnen als uitzinnige Bacchanten door Iolkos. Ze zweepten de inwoners op tot religieuze extase. Pelias vroeg angstig wat Artemis van hem wilde. Medea zei dat Artemis Pelias wilde belonen voor zijn vroomheid door hem te verjongen, waardoor hij opnieuw zonen kon verwekken, nu zijn zoon Akastos was omgekomen tijdens de Argonautentocht. Pelias geloofde Medea niet totdat Medea haar vermomming aflegde en voor zijn ogen in een oogverblindend mooie jonge vrouw veranderde. Daarna sneed ze voor hem een ram in stukken en kookte die in een pot. Onder het spreken van allerlei spreuken en het aanroepen van Artemis haalde ze toen uit de pot een jong lam. Pelias kon niet zien hoe Medea het lammetje uit het holle beeld van Artemis haalde. Pelias was overtuigd. Hij ging vrijwillig op een bank liggen waar Medea hem in slaap toverde. Nu beval ze zijn dochters om hun vader in stukken te snijden 'en de stukken in dezelfde pot te koken.'⁵⁹ Eén dochter weigerde; Alkestis, die zou trouwen met Admetos en door Herakles uit de onderwereld werd teruggehaald. Toen Pelias aan het koken was, stuurde ze de dochters met fakkels naar het dak van het paleis. Ze zei dat ze Artemis en de maan moesten aanroepen. Op dat signaal bestormden de Argonauten het paleis en namen het zonder tegenstand in. Jason kon nu de troon innemen met Medea als koningin aan zijn zijde. Maar Jason was bang voor de wraak van Pelias' zoon, de Argonaut Akastos. 'De zoon van Zwartvlek, Akastos, greep de macht en ondanks zijn vriendschapsbanden met Jason - hij was een van de Argonauten - liet hij hem met zijn zwangere vrouw verbannen uit Iolkos uit angst voor een opstand.'⁶⁰ Hij stemde in met zijn verbanning uit Iolkos en hoopte elders een rijkere troon te kunnen nemen. Jason gaf het koningschap over Iolkos, waarvoor hij het Gulden Vlies in Kolchis was gaan halen, aan Akastos. Herakles was aanwezig op de begrafenisspelen ter ere van Pelias. 'De hele reis van de Argo was er enkel en alleen om begonnen dat Hera zich op die arrogante Pelias Zwartvlek kan wreken.'⁶¹

Jason en Medea trokken weg uit Iolkos. In Orchemonos hing hij het Gulden Vlies in een tempel die aan Zeus gewijd was. Vervolgens bracht hij de Argo aan land in Korinthe. Hij wijdde het schip aan Poseidon, en verzoende zich met de zeegod omwille van zijn deel in de moord op de godenzoon Pelias. Jason en Medea kregen asiel in Korinthe. Medea haar vader, Aietes was koning van Korinthe geweest, voordat hij naar Kolchis was uitgeweken. Medea had dus rechten op de troon. Toen, toevallig, de kinderloze usurpator van Korinthe stierf, 'eiste Medea de troon op, en de Korintheërs accepteerden Jason als hun koning.'⁶²

⁵⁶ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 328

⁵⁷ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*

⁵⁸ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*

⁵⁹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 329

⁶⁰ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 203

⁶¹ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 203

⁶² Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 332

Jason werd koning van het welvarende Korinthe, maar had daar zelf niets voor moeten doen. Medea gaf de troon waar ooit haar eigen vader had gezeten aan haar man. Tien jaar regeerden ze over Korinthe, maar 'Medea bleef altijd een vreemdeling voor het volk van Korinthe, iemand uit een barbaarse stad met andere zeden.'⁶³ Jason werd haar beu. Hij 'voelde een groeiende weerzin tegen dat wezen dat als een ankersteen om zijn nek hing met haar al te vurige, al te verzengende liefde.'⁶⁴ Bovendien wist Jason nu met zekerheid dat Medea tien jaar eerder de usurpator van Korinthe had vergiftigd. Jason vroeg de hand van Glauke, de prinses van Thebe, dochter van Kreon. Medea, jaloers, stuurde Glauke een huwelijksgeschenk: 'Nauwelijks had Glauke de kroon en de mantel aangedaan, of onblusbare vlammen schoten omhoog.'⁶⁵ Glauke werd samen met haar vader door de vlammen verteerd. Het paleis ging in vlammen op. Jason kon echter ontsnappen.

Zeus was ondertussen smoorverliefd geworden op Medea, maar zij wees de Olympische oppergod af. Hera was Medea daarvoor heel dankbaar en beloofde haar kinderen onsterfelijk te maken. Medea bracht haar kinderen naar de offertafel in de tempel van Hera en vluchtte toen de stad uit. De kinderen van Jason en Medea werden door woedende Korinthiërs gestenigd. 'Op bevel van het Orakel van Delphi werden de lijken van de dode kinderen begraven in de tempel, maar hun zielen werden onsterfelijk, zoals Hera beloofd had.'⁶⁶ In de versie van Euripides doodt Medea haar eigen kinderen; de twee koningszonen van Jason. Maar Euripides werd door de Korinthiërs betaald om hen van de schuld van de moord op de kinderen vrij te pleiten. 'Aangezien ieder toneelstuk dat een prijs won op het Atheense festival ter ere van Dionysos, onmiddellijk als gezaghebbend in godsdienstzaken gold, is het zeer waarschijnlijk dat de Korinthiërs Euripides ruim beloonden voor zijn gunstige, maar in het algemeen verworpen, versie van de mythe.'⁶⁷

⁶³ Imme Dros, *Griekse Mythen*, p. 205

⁶⁴ Imme Dros, *Griekse Mythen*

⁶⁵ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*

⁶⁶ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 333

⁶⁷ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 334-335

Eugène Delacroix, Medea (1838)

Medea vluchtte eerst naar Thebe bij Herakles. Hij had haar bescherming beloofd, mocht Jason haar ooit ontrouw zijn. Herakles hield woord 'en zij genas hem van de waanzin als gevolg waarvan hij zijn kinderen had vermoord.'⁶⁸ De Thebanen wilden de moordenaress van hun koning Kreon en hun prinses Glauke geen asiel geven. Dat kreeg ze van de koning van Athene, Aegeus. Hij trad met haar in het huwelijk en ze kregen een zoon, Medos. Toen Aegeus zijn verloren zoon, eigenlijk een zoon van Poseidon, terug kwam bij zijn vader, beseftte Medea dat haar zoon Medon geen kans meer maakte op de troon van Athene. Medea probeerde Theseus te vergiftigen, maar dat mislukte. Ze vluchtte en keerde terug naar Azië. Perses, haar oom had haar vader in Kolchis van de troon gestoten. Ze ging terug naar Kolchis, doodde Perses en zette Aietes terug op de troon.

⁶⁸ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*.

En Jason? 'De waarheid is dat Jason zonder een dak boven zijn hoofd, gehaat door de mensen, van stad tot stad rondzwierf, omdat hij de gunst der goden verspeeld had, wiens namen hij ijdel gebruikt had toen hij Medea ontrouw werd.'⁶⁹ Oud trok Jason naar Korinthe, daar had hij zijn mooiste tijd beleefd; tien jaar lang koning van Korinthe, met Medeia aan zijn zijde. 'Hij stond op het punt zich aan de voorsteven te verhangen, toen die opeens naar voren viel en hem doodde.'⁷⁰

Jason komt op een heel banale manier om het leven. Zonder roem, zonder eer, niet echt wat je van een Griekse held zou verwachten. We wezen er al op dat Jason weinig of geen grote heldendaden heeft verricht. En als hij die verrichtte dan gebeurde dat met de hulp van Medea (het Gulden Vlies bemachtigen bijvoorbeeld). De mythe van de Argonauten is wat men een kolonisatiemythe noemt. Het gaat daarbij om de verovering van andere gebieden en de onderwerping van andere volkeren. Het terugbrengen van het Gulden Vlies kan vanuit dit perspectief gelezen worden als een zoektocht naar eerder geëmigreerde landgenoten en het terugbrengen van hen of van hun nakomelingen. Migratie is het centrale thema van de Argonauten mythe; Medea eist uiteindelijk de hoofdrol in dit verhaal op. Een vrouw die haar vader en haar land verraadt en haar fortuin elders zoekt, door de liefde te volgen. Liefde als opportuniteit lijkt wel de premissen van deze mythe. Medea inspireert al eeuwenlang kunstenaars; een vrouw, op zoek naar een beter leven en daarvoor bedrog, list en of toverkunsten gebruikt.

⁶⁹ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*, p. 336

⁷⁰ Robert Graves, *Griekse Mythen Deel 1*